

مبانی نظری موسیقی ایرانی

حسین علیزاده، هومان اسعدی،

مینا افتاده، علی بیانی،

مصطفی کمال پورتراب، ساسان قاطمی

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهر

تهران ۱۳۹۴

فهرست مطالب

۵		مقدمه
۷		فصل اول: نغمه و فاصله
۷		۱-۱ صدا
۸		۱-۲ نغمه
۱۲		۱-۳ فاصله (بعد)
۱۲		سه فاصله‌ی بسیار مهم
۱۵		چهار فاصله‌ی مهم دیگر
۲۰		فاصله‌های دیگر
۲۲		۱-۴ دانگ
۲۴		پرسش
۲۵		فصل دوم: مفاهیم بنیادین
۲۵		۲-۱ بستر صوتی، گام بالقوه و گام بالفعل
۲۹		۲-۲ مد و مقام
۲۹		مد
۳۱		مقام
۳۲		۲-۳ دستگاه و آواز
۳۲		دستگاه
۳۴		آواز
۳۶		۲-۴ چند اصطلاح مهم
۳۹		۲-۵ انواع گوشه
۴۰		۲-۶ ردیف
۴۲		جمع‌بندی فصل دوم
۴۳		پرسش
۴۴		فصل سوم: شناخت درآمدهای دستگاه‌ها و آواها
۴۵		۳-۱ دستگاه شور
۴۸		۳-۲ آواز ابوعطا
۵۱		۳-۳ آواز بیات ترک
۵۴		۳-۴ آواز افشاری
۵۷		۳-۵ آواز دشتی
۶۰		۳-۶ دستگاه نوا
۶۲		۳-۷ دستگاه سه‌گاه
۶۵		۳-۸ دستگاه چهارگاه
۶۷		۳-۹ دستگاه همایون
۷۰		۳-۱۰ آواز اصفهان
۷۲		۳-۱۱ دستگاه ماهور
۷۴		۳-۱۲ دستگاه راست‌پنجگاه
۷۸		پرسش
۷۹		فهرست منابع

مقدمه

موسیقی ایرانی به همراه موسیقی‌های عربی و ترکی خانواده‌ی بزرگی را تشکیل می‌دهد که بیش از هزار سال قدمت دارد. این خانواده قرن‌ها دارای اصول و قواعد تقریباً واحدی بوده است و همه‌ی فرهنگ‌های تشکیل‌دهنده‌ی آن، در تدوین این قواعد نقش داشته‌اند. از حدود سه-چهار قرن پیش، رفته‌رفته، اعضای این خانواده‌ی بزرگ هرکدام راه جداگانه‌ای در پیش گرفته و مسیرهای متفاوتی برای تحول خود برگزیده‌اند. این تجزیه منجر به پیدایش خانواده‌های موسیقایی کوچک‌تری، مثل خانواده‌ی موسیقی عربی (مشرق و مغرب) و خانواده‌ی موسیقی آسیای میانه و غیره شده است که با وجود پاره‌ای اختلافات، در بسیاری از مبانی نظری با هم اشتراک دارند. در این میان، موسیقی ایرانی به همراه موسیقی آذربایجانی خانواده‌ی واحدی تشکیل می‌دهد که نکات مشترک فراوانی با موسیقی عراقی دارد.

تئوری‌هایی که در قرن حاضر برای موسیقی ایرانی نوشته شده‌اند بیشتر به مبانی نظری موسیقی اروپایی توجه کرده‌اند تا به پیشینه‌ی طولانی مباحث نظری در موسیقی ایرانی-عربی-ترکی و سال‌ها است که ضرورت تدوین یک تئوری موسیقی ایرانی، برای آموزش در هنرستان‌ها، که از دل همین موسیقی برآمده باشد احساس می‌شود. کتاب حاضر که نتیجه‌ی بیش از یک سال نشست‌های مداوم و منظم شورای تخصصی مبانی نظری موسیقی ایرانی (از نیمه‌ی تیرماه ۱۳۸۲ تا پایان مردادماه ۱۳۸۳) است برای پاسخگویی به این نیاز تألیف شده است. این کتاب، با آگاهی از اینکه نظام موسیقایی ایران در حال حاضر با گذشته تفاوت‌هایی دارد، مفاهیم نظری بنیادین را از رسالات نظری کهن اخذ کرده و اصول و قواعد موسیقی ایرانی را از آنچه امروزه در عمل اجرا می‌شود استخراج کرده است. این اصول و قواعد، مربوط به موسیقی کلاسیک ایرانی است که آن را معمولاً «موسیقی ردیفی» می‌نامند. مبانی تئوری حاضر، بنابراین، ردیف موسیقی ایرانی، به معنای عام آن است و از ملاک‌گرفتن یک ردیف واحد برای تدوین مبانی نظری موسیقی کلاسیک ایرانی اجتناب شده است.

هدف کلی

بررسی مبانی نظری (تئوری) و عناصر سازنده‌ی موسیقی ایرانی